

Андрій БИЧКОВ,

кандидат юридичних наук,
Державний Науково-дослідний експертно-криміналістичний
центр МВС України, м. Київ

Олег КРАВЧУК,

кандидат юридичних наук, Хмельницький науково-дослідний експертно-
криміналістичний центру МВС України, доцент кафедри кримінального права
та процесу Хмельницького університету управління та права,
м. Хмельницький

Євген СИЧ,

магістр права, завідувач сектору технічних досліджень документів та почерку
відділу криміналістичних видів досліджень Хмельницького Науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
м. Хмельницький

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДРОБЛЕНИХ ПЛАСТИКОВИХ ДОКУМЕНТІВ НА ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ

На основі порівняльного аналізу, систематизації результатів експертної практики у висновках експертиз із техніко-криміналістичного дослідження документів та наукових поглядів вітчизняних учених у галузях криміналістики та судової експертизи в статті проаналізовано різні етапи та способи підробки документів, що супроводжують транспортні засоби на прикладі свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу на пластиковій основі. Авторами наочно проілюстровано та описано один із способів підробки свідоцтв про реєстрацію транспортного засобу. Висвітлено проблемні питання та обґрунтовано необхідність використання спеціальних криміналістичних знань для проведення відповідних експертних досліджень. Аналізом практики призначення та проведення технічної експертизи документів про реєстрацію транспортних засобів визначено окремі проблемні питання, які виникають.

Ключові слова: *свідоцтво, реєстрація транспортного засобу, документи, транспортні засоби, етапи технічної підробки, дослідження, способи друку.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Період становлення ринкових відносин в Україні та європейське інтегрування на сучасному етапі розвитку нашої країни супроводжується значним зростанням кількості документів що посвідчують особу або право власності на рухоме та нерухоме

майно, які містять певну інформацію, передають її у часі та просторі, і, в свою чергу, належать до об'єктів судово-технічної експертизи документів. Такі документи призначені для тривалого їх використання та перебування в обігу і, як свідчить практика, вони часто стають предметами злочинних посягань.

Супроводжуючі документи на транспортні засоби (далі – ТЗ) відіграють важливу роль при експлуатації автомобілів, передачі права власності на ТЗ, забезпеченні дорожнього руху. Тому до таких документів висуваються більш жорсткі умови щодо захисту, експлуатації та можливості швидкої і надійної перевірки останніх.

Метою статті є наукове обґрунтоване з'ясування теоретичних та практичних проблемних питань при дослідженні підроблених документів (на пластиковій основі), що супроводжують транспортні засоби.

Значний внесок у дослідження теоретичних проблем криміналістики та судової експертизи зокрема що стосується криміналістичного дослідження документів, які супроводжують транспортні засоби зробили вчені та практики-криміналісти України: Граціанов А. І., Дубонос К. М., Душник В. Ф., Науменко С. М., Кабанов Г. О., Ковальов К. М., Коструб А. М., Красюк І. П., Тимофеєва Т. В., Швед Л. С., та ін.

Різноманітність об'єктів експертного дослідження документів, уніфікація нормативної бази України з міжнародним законодавством та стандартами, в свою чергу нововведенням в обіг документів, які схожі за своїми захисними характеристиками до документів стандартів Євросоюзу, зумовлює складність та широке коло тих завдань, що постають перед фахівцями експертної служби МВС України в даній галузі знань.

Згідно з статистичними даними ДНДЕКЦ МВС України, лише за дев'ять місяців 2017 року фахівцями Експертної служби МВС України було виконано 1868 експертизи, об'єктами в яких виступали свідоцтва про реєстрацію ТЗ [1]. Так, для прикладу, на державному кордоні України на Львівщині в пункті пропуску «Рава-Руська» лише за три місяці 2016 року під час незаконного переміщення через кордон було виявлено більше 30 транспортних засобів з підробленими документами, що їх супроводжують [2].

Постійний розвиток техніки, застосування новітніх технологій знайшло своє відображення у поліграфічній, комп'ютерній техніці, що значно позначилось на технології виготовлення даного виду документів. Ураховуючи зазначене, кримінальні елементи також вдосконалюють способи підробки (виготовлення) водійських документів, використовують комп'ютерні системи для підробки цих документів та новітні технології для їх друку.

Враховуючи складну соціально-економічну ситуацію в державі, а саме: проведення АТО на сході України та тимчасової окупації АР Крим призвели до збільшення рівня злочинів, які пов'язані із незаконним заволодінням транспортними засобами з метою їх перепродажу.

Ці обставини вказують на той факт, що дослідження свідоцтв про реєстрацію ТЗ є, на нашу думку є актуальним питанням, оскільки, вказаний вид документів становить значну зацікавленість у кримінальних колах, так як незаконний автомобільний бізнес приносить надприбутки та дуже поширений на території України.

Існування українського свідоцтва про реєстрацію ТЗ та посвідчення водія на паперовій основі як документа суворого обліку розпочалося у 1993 році з типографських машин поліграфічних фірм «Оріана» ЛТД та «Фотон» на незахищеному папері, практично без будь-якої системи захисту від підробки. З 1995 року Державне підприємство з виготовлення цінних паперів Поліграфічний комбінат «Україна» розпочало друк нових свідоцтв [3]. У 2005 році згідно з вимогами Євросоюзу щодо форми та захисту документів відповідно до міжнародних стандартів розпочався поступовий перехід до нового зразка свідоцтв у вигляді пластикових карток, на які наносилась необхідна інформація. Друк документів на пластиковій основі здійснювався ТОВ «Знак» Консорціуму «ЄДАПС», а вже з 2012 року – Поліграфічним комбінатом «Україна» (див. рисунок 1).

Рисунок 1 – Зображення свідоцтв про реєстрацію ТЗ та посвідчень водія

Виходячи з практичного досвіду діяльності експертів в галузі технічної експертизи документів, існують значні труднощі щодо проведення експертиз із встановленням факту повної або часткової підробки документів на пластиковій основі, в основному це стосується свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів, як основного документа на право власності на автомобіль.

Так, в процесі вирішення питання відповідності оригіналу досліджуваного документа при дослідженні свідоцтва про реєстрацію ТЗ на пластиковій основі, експерт притримується таких етапів дослідження:

встановлення оригінальності бланка документа;

встановлення ознак технічної підробки в свідоцтві: сліди підчистки чи травлення, змивання, допечатування, зміни первісного змісту тексту, та ін.

У разі наявності будь-яких невідповідностей згідно з вказаними критеріями оцінки оригінальності документа, судовий експерт може прийти до висновку щодо не оригінальності досліджуваного свідоцтва про реєстрацію ТЗ.

Свідоцтво про реєстрацію ТЗ оформляється на номерному пластиковому бланку з усіма елементами захисту та даними, які вказують на вид документа та право, що саме він посвідчує (див. рисунок 2). В подальшому на бланки,

способом термографічного друку наносяться персональні дані (проводиться персоналізація документів – дані на власника та автомобіль) (див. рисунок 3).

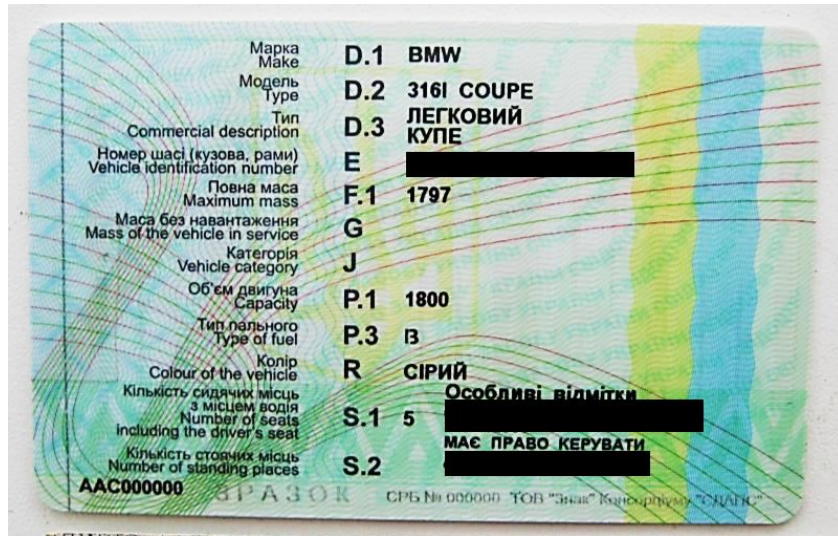

Рисунок 2 – Зображення зразка свідоцтва про реєстрацію ТЗ на якому міститься персоналізація

Рисунок 3 – Збільшене зображення термосублімаційного виду друку персоналізації

На першому етапі підприємство (поліграфічний комбінат, типографія) наносить на пластикову основу бланку текст, зображення та елементи захисту, що відповідають вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 31.01.1992 №42 зі змінами від 30.11.2004 № 1615 [5] (див. рисунок 4). У подальшому ці бланки надсилаються на адреси замовників. На місцях, в територіальних сервісних центрах МВС України, в бланки, за допомогою спеціальних стаціонарних знакодруючих обладнань, вносяться дані про власника та транспортний засіб з подальшим нанесенням захисної плівки.

Персоналізація документів здійснюється двома способами – централізовано, на автоматизованій лінії «DataCard 9000» та децентралізовано, з використанням спеціальних автоматизованих програмно-апаратних комплексів (далі – ПАК ДВД-А) [4].

Рисунок 4 – Зображення типографської установки для друку

Централізована персоналізація проводиться на Державному підприємстві «Державний центр персоналізації документів» МВС України.

Децентралізоване заповнення документів здійснюється територіальними сервісними центрами МВС України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києва, з використанням програмно-апаратних комплексів. Оскільки ПАК ДВД-А розміщуються практично в кожному сервісному центрі, за достовірність заповнення оформлення документа відповідає закріплений працівник сервісного центру МВС (див. рисунок № 4).

Останнім часом в умовах науково-технічного прогресу постійно з'являються нові і все більш ефективні способи підробки та впровадження в документообіг підроблених документів. З розвитком технологій, а саме при появі нових пристроїв для друку із великою роздільною здатністю, або з можливістю друку на типографських пристроях, розрізняти документи з такою якістю друку та відносити їх до підроблених стає складніше або ж взагалі неможливо. Обумовлено це тим, що в умовах сьогодення будь-який громадянин може придбати типографські машини для друку і виготовляти в кустарних умовах документи які відповідають оригінальним документам за способами друку.

Судовими експертами Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (далі – ХНДЕКЦ МВС України) було встановлено, що останнім часом на території Хмельницької області на дослідження надходять свідоцтва про реєстрацію ТЗ, які виготовлені на типографських бланках, але не значаться у відповідних державних обліках. Причинами цього, на нашу думку, можуть слугувати:

можливість придбати оригінальних документів, що супроводжують ТЗ навіть через всевітню мережу «Інтернет»;

можливість виготовити документи в кустарних умовах по типу встановленого зразка;

втрачені або частково пошкоджені бланки документів;

списані документи на підприємствах та ін.

За таких обставин, вже на першому етапі дослідження експерти не можуть надати чіткої відповіді щодо справжності представленого на дослідження бланка документа, так як за способами друку досліджуваний документ відповідає встановленому зразку. Необхідно зазначити, що будь-яке порівняльне дослідження в експертній діяльності вимагає представлення відповідного, належного порівняльного матеріалу. Враховуючи те, що в розпорядженні експертної установи МВС України, як правило відсутні відповідні зразки з аналогічними вихідними типографським даними, що і в досліджуваному документі, провести порівняння не представляється можливим, а тому встановити справжність бланка документа, як правило експерт технічної експертизи документів не може.

На другому етапі дослідження свідоцтва про реєстрацію ТЗ, експерти детально вивчають персоналізацію документа з метою встановлення можливих змін первісного змісту тексту.

Ураховуючи те, що внесення персональної інформації на бланки документів здійснюється не тільки централізовано, а практично в кожному територіальному сервісному центрі МВС України, об'єктивно документи відрізняються від централізованого заповнення розмірами шрифтів, взаємним

розміщенням штрихів текстів персоналізації, оскільки немає єдиних технічних вимог до децентралізованої персоналізації [6].

На даному етапі виникають значні проблеми при дослідженні свідоцтв ТЗ, так як у експертів відсутні зразки свідоцтв, які були б надруковані на ПАК ДВД-А кожного сервісного центру МВС України. Крім того, при зміні будь-яких деталей та частин на ПАК ДВД-А, характерні ознаки, властиві приладу, що відображаються під час друку будуть також змінюватись. За таких обставин експерт не зможе порівняти окремі ознаки, що відображаються в штрихах тексту персоналізації в досліджуваному свідоцтві та в зразку.

У результаті, питання стосовно виконання тексту персоналізації на певному пристрої чи стосовно наявності чи відсутності ознак технічної підробки в свідоцтві, як правило, при відсутності явних ознак механічного втручання в документі, не вирішується взагалі.

Для детального контролю децентралізованої персоналізації, необхідно мати текстові зразки персоналізованого документа від кожного програмно-апаратного комплексу територіальних сервісних центрів МВС України.

Необхідно зазначити, що ця проблема є надзвичайно актуальною в усіх НДЕКЦ в областях України. Існують об'єктивні обставини щодо неможливості отримання відповідних зразків бланків документів, а також документів із відповідним видом друку за конкретний проміжок часу та на конкретному ПАК ДВД-А.

Таким чином, через відсутність необхідного для проведення технічної експертизи порівняльного матеріалу, велика кількість матеріалів експертизи повертаються ініціатору без виконання, що також впливає на строки та об'єктивність розслідування кримінального правопорушення.

Ефективність судово-експертної діяльності, зокрема при виконанні судово-технічної експертизи документів, в різних видах судочинства може бути забезпечена тільки тоді, коли вимоги працівників експертних установ, щодо представлення додаткових матеріалів для порівняльного дослідження, будуть

виконані окремими організаціями та відомствами, які виготовляють відповідну продукцію.

Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати про те, що свідоцтво ТЗ може бути як повно підроблене у вигляді невідповідності елементам захисту або ж друку самого бланка документа, як правило в таких випадках експерти надають висновки у категоричній формі щодо повної технічної підробки документа. У випадках часткової підробки документа у вигляді зміни персоналізації, то за таких обставинах, як правило, працівниками експертних установ надаються висновки у ймовірній формі щодо можливих змін в текстах персональних даних або ж взагалі питання не вирішується.

Працівниками сектору технічних досліджень документів та почерку відділу криміналістичних видів досліджень ХНДЕКЦ МВС України було проведено експеримент. У якості об'єкта дослідження слугував оригінальний бланк свідоцтва про реєстрацію ТЗ із відповідними персональними даними на власника та автомобіль (див. рисунок 5).

Рисунок 5 – Зображення досліджуваного свідоцтва про реєстрацію ТЗ, який піддавався експерименту

З метою встановлення можливості внесення повторно даних персоналізації в оригінальний бланк свідоцтва, працівниками сектору було механічно розділено свідоцтво на чотири рівнозначні частини. З кожною із частин декількома способами було знято захисну плівку: у першому випадку механічно за допомогою леза; у другому випадку за допомогою впливу на плівку хімічних реактивів; у інших випадках в процесі випарювання та утриманні частини свідоцтва у кип'яченій воді. У останніх випадках було знято плівку без будь-яких явних пошкоджень. За допомогою ластика, хімічних реактивів та механічного впливу лезом у різних місцях розміщення текстової інформації персоналізації здійснено відшарування тексту персоналізації від основи пластику. При подальшому мікроскопічному дослідженні ділянок із видаленим текстом встановлено відсутність будь-яких ознак, які б свідчили про змивання даних персоналізації (див. рисунок 6).

Рисунок 6 – Зображення процесу стирання персоналізації досліджуваного свідоцтва про реєстрацію ТЗ

Результати проведеного експерименту вказують на той факт, що в оригінали бланків свідоцтв та й інших документів на пластиковій основі можливо внести іншу інформацію у персональні дані без явних ознак втручання у первісний зміст тексту (див. рисунок 7).

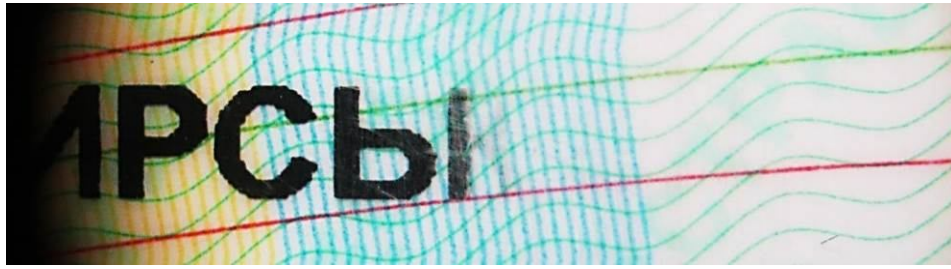

Рисунок 7 – Збільшене зображення частини документа із стертим текстом персоналізації літер: «к», «и» та «й» в слові «пасажирський» в досліджуваному свідочстві про реєстрацію ТЗ

Результати проведеного експерименту вказують на той факт, що криміногенні кола осіб, за наявності оригінальних бланків документів, мають можливість вносити будь-яку потрібну інформацію у зміст тексту документа. Як зазначається вище, в умовах розвитку технічних засобів для друку та їх все доступністю, персоналізація як термосублімаційний вид друку можливо відтворити повторно на чистих бланках документів без будь-яких ознак повторного нанесення текстів персоналізації. Враховуючи те, що поверхнева захисна плівка не є обліковою та також легко доступна, за допомогою пристрою для ламінування утворюють комплекс необхідних дій, результатом яких є підробка документа у високій якості.

Зважаючи на практичний досвід роботи експертів, що спеціалізуються на судово-технічній експертизі документів, можна сміливо вказати, що «левова» частина підроблених документів і досі є в обігу. На жаль, в таких випадках працівники судово-експертних установ не в змозі встановити факт автентичності таких документів.

Всі наведені нами проблемні питання можуть бути усуненими шляхом тісної взаємодії органу досудового розслідування – ініціатора призначення експертизи (слідчого), підприємства, яке здійснює випуск досліджуваних об'єктів та судового експерта за напрямком технічної експертизи документів шляхом надання порівняльного матеріалу для проведення технічної експертизи документів, з метою встановлення оригінальності документа на пластиковій основі.

У подальшому, підрозділи Експертної служби МВС України, допомагатимуть органам досудового розслідування та суду у вирішенні питань, які відносяться до спеціальних знань в галузі технічної експертизи документів, при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, що, в свою чергу, належним чином забезпечить об'єктивне, всебічне, повне та неупереджене розкриття злочинів, пов'язаних із підrobкою документів.

Висновки. На нашу думку, необхідно звернути увагу ще на той факт, що враховуючи інтегрування України в Європейське суспільство та подальші зміни у житті держави разом із нововведенням у документообіг нової продукції на пластиковій основі, згідно з вимогами Євросоюзу, лише декілька країн Європи використовують документи на пластиковій основі коли більша їх частина продовжують користуватись паперовими документами. Ці обставини вказують про те, що при будь-якій технічній підrobці документа на паперовій основі працівниками експертних установ частіше виявляються ознаки зміни чи підrobки працівниками експертних установ частіше виявляються ознаки зміни чи підrobки.

Цілком очевидно, що повернутись до свідоцтв ТЗ на паперовій основі не є виходом із цієї ситуації, але приймаючи до уваги, що коефіцієнт категоричних відповідей стосовно наявності чи відсутності факту підrobки документа на паперовій основі у порівнянні із пластиковими документами – значно вищий, то дана проблема потребує негайного її вирішення.

Список використаних джерел

1. Статистичний звіт про результати діяльності НДЕКЦ МВС України станом на 30.06.2017 року. – К. : Державний науково-дослідний експертно криміналістичний центр МВС України. – 2017.
2. Українці все частіше возять з-за кордону авто без документів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://report.if.ua/avto/ukrayinci-vse-chastishe-vozyat-z-za-kordonu-avto-bez-dokumentiv/>.
3. Кабанов Г. О., Граціанов А. І., Науменко С. О. Загальні ознаки посвідчення водія та свідоцтва про реєстрацію транспортних засобів на пластиковій основі

виробництва Консорціуму ЄДАПС: Інформаційний лист / ДНДЕКЦ МВС України. – К. 2007. – 22 с. : з іл..

4. Науменко С. М., Швед Л. С. Параметри для перевірки свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів, виготовлених на бланках Консорціуму ЄДАПС, на відповідність технічним вимогам виробника. Загальні положення: Інформаційний лист / ДНДЕКЦ МВС України. – К., 2010. – 26 с. : з іл.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.1992 № 47 «Про затвердження зразків національних та міжнародного посвідчень водіїв і документів, необхідних для реєстрації транспортних засобів» із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KMP92047.html

6. Душник В. Ф., Граціанов А. І., Науменко С. М. Пластикові посвідчення водія та свідоцтва про реєстрацію транспортних засобів: Інформаційний лист / ДНДЕКЦ МВС України. – К., 2004. – 15 с. : з іл.

7. Перевірка справжності свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу та посвідчення водія : метод. реком. / [Б.Л. Раціборинський, З.Д. Дерех, В.О. Баклаєв та ін.]. – К. : Науково-дослідний центр безпеки дорожнього руху МВС України. – 3 с.

8. Воробей О.В., Мельников І.М., Волошин О.Г. Техніко криміналістичне дослідження документів. Навч. мет. пос. – К. : ЦУЛ, 2008. – С. 212–228.

Bychkov A., Kravchuk O., Sich E. Problematic research issues of fake plastic documents on vehicles

The article reveals the comparative analysis of various stages and the ways of forgery on the basis of the results of classification of information in the expertise of technical and forensic examination of documents and scientific views of local scientists in the fields of criminology and forensics. The plastic certificate of vehicle registration is taken as the example of investigation. The authors deal with modern types of certificate forgery and complement its further classification. One of the ways of forgery of certificate of vehicle registration is clearly illustrated and described in the article. Problematic issues and the necessity of using of special forensic knowledge are highlighted. Analysis of the purpose and the technical expertise of documents for registration of vehicles define specific problematic issues that arise.

Keywords: *ertificate, registration of a vehicle, documents, vehicles, the stages of technical falsification, research, the ways of printing.*